

ОСОБЛИВОСТІ ОПИТУВАННЯ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПОТЕРПІЛОГО ЧИ СВІДКА ЗЛОЧИНУ

ПАМ'ЯТКА СУДДІ

Слідчі дії є травматичним та стресовим досвідом для неповнолітніх осіб, особливо для дітей у складних життєвих обставинах або які постраждали внаслідок насильницьких дій. Одне із завдань судді під час опитування – забезпечити дитині почуття безпеки та не травмувати її повторно.

Ця пам'ятка містить головні процесуальні особливості опитування неповнолітнього свідка та потерпілого. Використання рекомендацій, наведених у ній, дозволить зробити процедуру опитування більш ефективною та менш травматичною для неповнолітнього свідка чи потерпілого.

Цей документ розроблено залученими експертами ГО «Фундація DEJURE» у партнерстві з правовим клубом PRAVOKATOR.Київ в рамках проекту [«Дружня до дитини система правосуддя: гуманізація судових процесів та нетравматичні методи опитувань»](#) і реалізується за підтримки проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні», який впроваджується Канадським бюро міжнародної освіти у партнерстві з Координаційним центром з надання правової допомоги та фінансується урядом Канади.

1. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ:

Кримінальний процесуальний кодекс України (КПК)

частина 2 статті 10, статті 44, 55-59, 65-67, 133, частина 4 статті 135, частина 3 статті 140, статті 225, 226-227, 232

Закон України «Про охорону дитинства»

абзаци 2, 5, 10 статті 1, стаття 23-1

Закон України «Про безоплатну правову допомогу»

статті 7, 13, пункт 2 частини 1 статті 14

Конвенція про права дитини

стаття 39

Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротська конвенція, 2007 р., CETS № 201)

стаття 35

Деякі питання соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі таких, що можуть загрожувати їх життю та здоров'ю: Постанова КМУ від 3 жовтня 2018 р. № 800

Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей (п. 64-74 Розділ 6 Свідчення та заяви дітей) – джерело «м'якого» права.

2. ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНІВ

Опитування дитини – безпосереднє спілкування слідчого, прокурора, адвоката, судді з дитиною з метою отримання інформації про обставини правопорушення, жертвою або свідком якого стала дитина. В рамках кримінального провадження *опитування дитини проводиться і оформляється за правилами проведення допиту.*

Малолітня особа – дитина до досягнення нею чотирнадцяти років.

Неповнолітня особа – малолітня особа, а також дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років.

Жорстоке поводження з дитиною – будь-які форми фізичного, психологічного, сексуального або економічного насильства над дитиною, зокрема домашнього насильства, а також будь-які незаконні угоди стосовно дитини, зокрема вербування, переміщення, переховування, передача або одержання дитини, вчинені з метою її експлуатації з використанням обману, шантажу чи уразливого стану дитини (*охоплює практично усі склади злочинів, де потерпілими є неповнолітні*).

Жорстоке поводження з дитиною є підставою для набуття статусу **дитини, яка перебуває у складних життєвих обставинах (дитина у СЖО)**, який встановлюється за результатами оцінки потреб дитини службою у справах дітей (ССД).

Кривдник – особа, яка вчинила домашнє насильство у будь-якій формі.

Дитина, яка постраждала від домашнього насильства – особа, яка не досягла 18 років та зазнала домашнього насильства у будь-якій формі або стала свідком (очевидцем) такого насильства.

3. ПРАВОВИЙ СТАТУС НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПОТЕРПІЛОГО/СВІДКА ЗЛОЧИНУ ЗА КПК

Набуття статусу потерпілого настає з моменту подання заяви про вчинення щодо нього/неї кримінального правопорушення або заяви про залучення його/її до провадження як потерпілого.

Права та обов'язки неповнолітнього потерпілого/свідка злочину **тотожні** правам та обов'язкам дорослого потерпілого/свідка злочину.

Додаткові гарантії дотримання прав неповнолітнього потерпілого/свідка злочину:

- ☑ залучення законних представників, якими можуть бути батьки (усиновлювачі), а в разі їх відсутності-опікуни чи піклувальники особи, інші повнолітні близькі родичі чи члени сім'ї, а також представники органів опіки і піклування, установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває неповнолітній;
- ☑ залучення психолога, педагога, у разі потреби – лікаря;
- ☑ проведення опитування у режимі відеоконференції;
- ☑ часові обмеження: опитування неповнолітнього потерпілого, свідка не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом – понад дві години на день;
- ☑ особам, які не досягли шістнадцятирічного віку, роз'яснюється обов'язок про необхідність давання правдивих показань, не попереджуючи про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання.

4. ДОРОЖНЯ МАПА ОПИТУВАННЯ ДИТИНИ – ПОТЕРПІЛОГО ЧИ СВІДКА ЗЛОЧИНУ¹

КРОКИ	ЕТАПИ
ПІДГОТОВЧИЙ ЕТАП	
ПІДГОТОВЧЕ СУДОВЕ ПРОВАДЖЕННЯ	
1	<p>За матеріалами кримінального провадження проаналізувати об'єктивні відомості про дитину – потерпілого чи свідка злочину: ім'я, вік, стать, стан здоров'я, особливості розвитку, етнічну належність, наявність статусу дитини у СЖО, статус у провадженні, наявність законних представників.</p> <p>ВАЖЛИВО!</p> <p>Закон не встановлює вікових меж для залучення до кримінального провадження особи як потерпілого чи свідка. Але, плануючи опитати дитину у суді, слід розуміти її вікові особливості та особливості розвитку задля вибору ефективного для потреб розслідування та нетравматичного для дитини способу опитування.</p>
2	<p>Вирішити організаційні питання:</p> <ul style="list-style-type: none">☒ про проведення закритого судового розгляду у разі якщо дитина є жертвою чи свідком сексуального насильства;☒ про режим опитування дитини потерпілого чи свідка – у судовому засіданні чи у режимі відеоконференції;☒ про створення простору (приміщення, обладнання) для проведення опитування дитини в режимі відеоконференції. <p>ДОЦІЛЬНО!</p> <p>Проводити закритий судовий розгляд в усіх випадках, коли дитина постраждала від домашнього насильства або стала жертвою жорстокого поводження. Це дозволить мінімізувати її вторинну травматизацію.</p> <p>Проводити опитування без зайвої формальності. Рекомендується не одягати мантію судді, щоб зменшити емоційне напруження у судовому засіданні і відтак вторинну травматизацію дитини.</p> <p>За можливості вести опитування дитини не в залі судових засідань, а в кабінеті судді чи у спеціально пристосованому для опитування дитини приміщенні.</p>

¹ В дорожній мапі буде використано універсальний термін «дитина – потерпілий чи свідок злочину», яким охоплюється зміст термінів: «неповнолітній свідок, потерпілий», «дитина, постраждала від жорстокого поводження», «дитина, яка постраждала від домашнього насильства».

3

Вирішити питання про участь у опитуванні неповнолітньої дитини законного представника, педагога чи психолога, а за необхідності – лікаря.

Забезпечити участь перекладача у разі необхідності.

4

Узгодити запитання з іншими учасниками процесу: слідчим, прокурором та адвокатом.

ДОЦІЛЬНО!

Всі сторони процесу готують спільний перелік запитань до дитини – потерпілого чи свідка злочину та консультуються з психологом щодо форми запитань, яка буде найменш травмуюча для неповнолітньої особи. Особливо важливою є консультація психолога перед опитуванням дитини у СЖО та яка постраждала від насилля чи була свідком.

Така процедура дозволить викликати дитину – потерпілого чи свідка злочину на опитування лише один раз, задати всі питання, що цікавлять слідство і так зменшити обсяг травмуючого досвіду.

ВСТУП ОПИТУВАННЯ

5	<p>Встановити:</p> <ul style="list-style-type: none">☒ відомості про особу дитини-свідка та з'ясувати її стосунки свідка з обвинуваченим і потерпілим, <i>або</i>☒ відомості про особу дитини-потерпілого та з'ясувати її стосунки з обвинуваченим.
6	<p>З'ясувати, чи отримала дитина пам'ятку про права та обов'язки потерпілого/свідка злочину, чи зрозумілі вони їй, і в разі необхідності роз'яснити їх, а також з'ясувати, чи не відмовляється вона від давання показань (з законних підстав).</p> <p>Впевнитись у тому, що дитина розуміє свої процесуальні права та обов'язки потерпілого чи свідка і в разі необхідності роз'яснити дитині їх зміст.</p> <p>ВАЖЛИВО!</p> <p>Спілкуватися з дитиною зрозумілою для дитини мовою, відповідно до її віку та особливостей розвитку. Підкресліть право дитини на те, щоб бути почутою під час судового розгляду справи, оскільки це її стосується.</p> <p>Підготувати для дитини пам'ятки, написані мовою, відповідною її віку, що дозволяло би їй краще зрозуміти зміст її процесуальних прав та обов'язків.</p>
7	<p>Нагадати дитині про необхідність давати правдиві показання.</p> <p>Якщо дитина-свідок досягла шістнадцятирічного віку, то попередити про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань та завідомо неправдиві показання.</p> <p>Якщо дитина-потерпілий досягла шістнадцятирічного віку, то попередити про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиві показання.</p> <p>ВАЖЛИВО!</p> <p>Пояснити дитині право не давати свідчення проти себе та проти членів сім'ї чи близьких родичів. Підкреслити, що дитина може свідчити проти родичів, особливо, якщо йдеться про насильство, вчинене проти дитини членом сім'ї.</p>
8	<p>Привести свідка/потерпілого злочину, який досяг шістнадцятирічного віку, до присяги.</p>
9	<p>Роз'яснити законному представнику, педагогу, психологу або лікарю:</p> <ul style="list-style-type: none">☒ їхній обов'язок бути присутніми під час опитування дитини;☒ їх право протестувати проти запитань та ставити запитання;☒ право головуючого відвести поставлене питання.

ОПИТУВАННЯ

10

Надати слово прокурору для опитування дитини – потерпілого чи свідка обвинувачення.

або

Надати слово захиснику для опитування дитини – свідка захисту.

ВАЖЛИВО!

Попередити про заборону постановки навідних запитань опитуваній дитині.

Якщо дитина висловлюється нечітко або з її слів не можна дійти висновку про те, чи визнає вона обставини чи заперечує проти них, суд має право попросити від неї конкретної відповіді – «так» чи «ні».

В разі протесту сторони кримінального провадження головуючий має право зняти питання, що не стосуються суті кримінального провадження.

11

Надати слово прокурору або захиснику для перехресного опитування дитини – потерпілого чи свідка.

ДОЦІЛЬНО!

Проводити перехресне опитування в суді неповнолітньої, а особливо малолітньої дитини лише у виняткових випадках, коли вичерпано всі інші способи встановлення істини.

Робити перерви у судовому засіданні за наявності ознак втоми дитини.

Стілець для дитини має бути зручним, а ноги дитини могли торкатись підлоги.

12

Надати можливість поставити запитання дитині – потерпілому або свідку іншим учасникам провадження, а також головуючим та суддями.

ДОЦІЛЬНО!

Не залишати опитану дитину у залі судового засідання.

5. ОРГАНІЗАЦІЇ ТА УСТАНОВИ, ЩО НАДАЮТЬ ПРАВНИЧУ ДОПОМОГУ ТА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НЕПОВНОЛІТНІМ:

1. Національна «гаряча лінія» з питань протидії насильству та захисту прав дитини (працює на базі Міжнародного жіночого правозахисного центру «Ла Страда – Україна»):
386 безкоштовно для абонентів МТС та Київстар
0 800 500 335 дзвінки в межах України безкоштовні
044 205 36 94 для дзвінків у межах Києва та з закордону
2. Служба у справах дітей у вашому місті.
3. Центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги
0 800 213 103
4. Національна дитяча «гаряча лінія»
0 800 500 225 або **11 6 111** (з мобільного безкоштовно)
5. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини
080 050 17 20 або **38 044 253 75 89**
6. Урядова «гаряча лінія»
15 45

ДЛЯ НОТАТОК

DE | DEMOCRACY
JU | JUSTICE
RE | REFORMS

PRAVOKATOR

ПРОЕКТ «ДОСТУПНА ТА ЯКІСНА
ПРАВОВА ДОПОМОГА В УКРАЇНІ»

Canada

**Координаційний центр
з надання правової допомоги**

www.legalaid.gov.ua

E-mail: info@legalaid.gov.ua

www.pravokator.club

04053, Україна, м. Київ,

вул. Січових Стрільців, 73, офіс 312

Телефон: +38 044 486 71 06

Телефон / факс: +38 044 486 77 45

ГО «Фундація DEJURE»

www.dejure.foundation

dejure.foundation@gmail.com

Телефон: +380 50 841 90 04

вул. Михайлівська 5/6

м. Київ, 01001, Україна